

характеристики, посилення психологічної функції пейзажів, психічні реакції – все це письменник зображує з великою художньою проникливістю та психологічною точністю.

Література

1. Гуменний М. Х. Поетикально-етичний аспект антивоєнних романів А. Барбюса, Е. Ремарка і О. Гончара. *Виховання і культура: Міжнародний науково-практичний журнал*. 2012. №3. С. 31–35.
2. Павлюк Н. Психологічні виміри історичної прози Ю. Мушкетика. *Science and education a new dimension*. Budapest, 2018. VI (45), issue 152. P. 51–55. (Series : Philology). (Index Copernicus).
3. Фащенко В. У глибинах людського буття : [літературознавчі студії] Одеса : Маяк, 2005. 639 с.
4. Франко І. Я. Зібрання творів: у 50-и томах. Київ : Наукова думка, 1978. Т. 15. 528 с.
5. Франко І. Я. Зібрання творів: у 50-ти т. Київ : Наукова думка, 1981. Т. 31. 595 с.
6. Франко І. Я. На лоні природи і інші оповідання. У Львові, 1905. З друкарні Наукового Тов. ім. Шевченка під зарядом К. Боднарського С. 126–150.
7. Швець А. Модель дитячого світу у прозі Івана Франка. *Дивослово*. 2005. № 9. С. 53–57.
8. Heinrich W. *Psychologia uczuc*. Lwów, 1907. 186 s.

Евеліна Босва, Тетяна Гернеза

Просторові космоніми у структурі поетичного ідіолекту Ліни Костенко

Космонімна лексика як компонент мовної системи підпорядковується її закономірностям, а за своїми специфічними ознаками має низку особливостей. Особливості цього шару лексики розглядали у своїх працях відомі науковці – Ю. О. Карпенко (1984), В. А. Никонов (1965), А. В. Суперанська (1973, 2008) та ін.

Космоніми, безперечно, належать до виразового фонду лексики, проте семантичний і функціональний аспекти космонімного шару онімного простору практично не вивчені (на відміну від антропонімних і топонімних одиниць). Саме тому представлена робота присвячена аналізу цього шару лексики у структурі поетичного ідіолекту Ліни Костенко. Цим фактором посилюється **актуальність** дослідження, яке у певній мірі мусить ліквідувати деякі прогалини в проблематиці функціонування космонімів у художньому дискурсі.

Метою дослідження є комплексний аналіз сегмента просторових космонімів (галактонімів, констелонімів і зодіонімів) загального космонімного простору, його наповнення та функціонування у поезіях Ліни Костенко.

Об'єктом роботи є ідіолект Л. Костенко. **Предметом** безпосереднього аналізу є просторовий сегмент (галактоніми, констелоніми, зодіоніми) космонімного простору як маркери авторського ідіостилу, семантичні та функціонально-стилістичні особливості конститuentів цих сегментів.

Для ідіолекту Ліни Костенко є характерним використання космонімичної лексики для надання поетичному мовленню образності, сенсової насиченості, неповторності. Це підтверджує проведений частотний і функціональний аналіз космонімичних одиниць; найчисленнішу групу у її текстах становлять космонімичні одиниці, де найголовнішою є *Сонце* (завжди позитивно забарвлене) і *Місяць* (для якого характерним є його вживання у складних метафоричних комплексах і амбівалентність сприйняття). Нами зафіксовано два галактоніми: на позначення нашої Галактики – *Чумацький Шлях* (8) / *Млечний Путь* (1) і на позначення іншої галактики – *туманність Андромеди* (2). *Чумацький Шлях* – срібносаяне скупчення зірок, що навпіл перетинає нічний небосхил. Це – наша Галактика, яка нараховує понад 100 мільярдів зірок, наш рідний дім. *Чумацький Шлях* усимволізував нелегкі життєві дороги, своєрідний орієнтир у пільмі, хаосі [3, с. 242]. Потрапивши у скрутне життєве становище, зазнавши страшної поразки від польських шляхтичів, знаходячись у стані розгубленості, гетьман Богдан Хмельницький апелює до *Чумацького Шляху*. Відбувається одночасна актуалізація символічного значення «нелегкі життєві дороги, своєрідний орієнтир у пільмі, хаосі» й примарного, прямого, денотативного значення лексем, які стали підґрунтям для утворення лексикалізованої власної назви на позначення нашої Галактики – *Чумацького Шляху* (сіль чумаки возили на возах, запряжених волами, а воли – ремигають). *Наприклад, «Ось ніч, і та зорею в очі цвікне. / Чумацький Шлях заремігає – злязь. / Хто допоможе, дурню макоцвітний, – / московський цар чи трансільванський князь?!»* [1, с. 6].

У художньому ідіомовленні Ліни Костенко тричі натрапляємо на використання галактоніма *туманність Андромеди*. *Туманність Андромеди* – найвідоміша чужа галактика, розташована у площині сузір'я Андромеди (звідси й назва). До початку 20 ст. туманність Андромеди вважали частиною нашої галактики, і лише у 1924 році астрономом Є. Хабблом було доведено, що цей

об'єкт – гігантська зоряна система. Двічі відбувається обігрування внутрішньої форми одного з елементів лексикалізованої онімної сполуки, а саме лексеми *туманність*. У вірші «Пісенька про космічного гостя» означений галактонім виконує функцію ідентифікації відомого всім об'єкта як складника Космосу, Всесвіту, звідки й з'являється цей співрозмовник ліричної героїні вірша: «Знаєш, там *туманність Андромеди*, / хай не йде так часто на обгін. / <...> – Добре, я коли-небудь заскочу. / Ти в якій галактиці живеш?» [2, с. 107–108].

Власні назви сузір'їв як космонімного шару ономапростору поділяються на зодіоніми (12 сузір'їв, через які проходить Сонце у своєму річному русі по екліптиці) та решту сузір'їв – констелонімів. До найчастіше уживаних констелонімів у поетичному мовленні Л. Костенко належить *Чумацький Віз* (народний варіант назви сузір'я Велика Ведмедиця, історично пов'язаний з українською національністю), *Оріон і Плеяди*. *Велика Ведмедиця*, або *Чумацький Віз*, – одна з найпопулярніших поетичних одиниць в українській поезії взагалі. Не дивно, що у Ліни Костенко цей констелонім посідає перше місце як найчастіше вживаний. Цей космонім у художньому мовленні поетеси завжди сповнений позитивної емотивності. Треба зауважити, що для поетеси властиве вживання цього оніма у символічному, сенсово навантаженому значенні, а у власне прямому значенні цей констелонім у неї майже не використовується через закріплену в художньому мовленні його «національну маркованість». Двічі натрапляємо на констелонім *сузір'я Оріон*. Поетеса вживає цей онім у прямому і переносному значенні: «*Готичні смереки над банями буків, / гаркаві громи над країною крон. / Ночей чорнокнижжя читаю по буквах, / і сплю, прочитавши собі Оріон*» [2, с. 62].

Констелонім *Плеяди*, як і *Оріон*, у художньому мовленні Л. Костенко трапляється двічі. *Плеяди* – це скупчення яскравих зірок у площині сузір'їв *Тільця* й *Оріона*. Треба зазначити, що поруч з іменуванням *Плеяди* поетеса використовує також народний варіант назви – *Стожари* (в основі народного варіанта назви знаходиться ознака яскравості світіння). В одному з уживань поетеса вказує на цей характер світіння і на колір зірок, які утворюють це сузір'я: «*Над полем вночі мерехтіли Стожари, / Недосяжні волошки у небі цвіли*» [1, с. 41]. Дієслово *мерехтіли* вказує на особливості світіння зірок, які утворюють сузір'я, а іменник *волошки*, який завжди асоціюється з яскраво-блакитним кольором, указує, відповідно, на кольорні ознаки цих зірок. А ось у наступному прикладі онім, уживаний у переносному значенні, антропоморфізує сузір'я, «олюднює» його: «*І мерехтять у сьйіві Оріона / Химерні сальто Диви і Плеяд*» [2, с. 21]. Один раз ужито констелоніми сузір'я *Ліра*, сузір'я *Дракон*. По одному разу вжито констелоніми *Пегас*. У тексті натрапляємо й на усічену назву *Корона*: «*Космічний цирк запалює вогні, / Ірже Пегас, виблискує Корона / І Волопас пасе своїх Телят*» [2, с. 21]. Констелонімам *Пегас*, *Волопас* надані властивості істот – зооморфні й антропоморфні. Ця метафоризація підкріплена картиною космічного цирку, в якому діють «оживлені» оніми. В оніма *Корона* актуалізовано семи 'характер світіння', 'спектральні особливості'.

В ідіолекті митця вжито такі зодіоніми: *Риби, Лев, Близнюки, Тілець / Телята, Діва, Терези, Овен*. Тричі натрапляємо на зодіаконім сузір'я *Риб*: «*І висє вовк. І вулиця чужа / в замет сміється чорними зубами. / І висє вовк, ночей моїх соліст... / Заклацав холод іклами бурульок. / Вповзає вовк і тягне мерзлий хвіст, / в сузір'ї Риб вловивши кілька тюльок*» [1, с. 134]. По одному разу вжито такі зодіоніми: *Лев* – зодіакальне сузір'я з яскравою зіркою *Регул*, *Близнюки* – зодіакальне сузір'я з двома близько розташованими яскравими зірками – *Кастором* і *Поллуксом*. Тричі вжито назву сузір'я *Тільця* (*Тілець* – «...Україна – це прекраснакраїна під знаком *Тільця*...» [2, с. 227] і *Телята* – плюральна форма, що актуалізує позначений онімом зоряний об'єкт і апелює телята, наявність якого підсилюється синтагматично – «... і *Волопас пасе своїх Телят*» [2, с. 21]); *Над ними в небі і Тілець, і Овен. / А тут пасеться цілий Зодіак. / Що скіфу – кінь, то греку – човен. / Живе на скелі, то інакше ж як?* [1, с. 24]. Один раз трапляється зодіонім *Діва* – зодіакальне сузір'я з яскравою зіркою *Спіка*. У *Діві* знайдено потужне позагалактичне джерело радіовипромінення: «*І мерехтять у сьйіві Оріона / Химерні сальто Диви і Плеяд*» [1, с. 21].

Пропріальні назви поетичних текстів Ліни Костенко використовуються не лише у своїй первинній функції ідентифікації об'єктів, а й у створенні максимально образних стилістичних моделей і номінацій, що увиразнює потужний стилістичний потенціал цього лексичного класу.

Отже, у костенківських текстах віднайдено 20 просторових космонімів – власних назв небесних об'єктів, ужитих 40 разів із різною частотністю: галактоніми *Чумацький Шлях / Млечний Путь* (9, причому *Млечний Путь* тільки 1 раз), *туманність Андромеди* (3); констелоніми

Чумацький Віз / Великий Віз / Великий Ківш / Ківш (4), сузір'я Оріон (2), сузір'я Ворон (4), сузір'я Плеяди / Стожари (2), сузір'я Персей (2), сузір'я Дракон (1), астеризм Голова (1) – фрагмент сузір'я Дракон, сузір'я Ліра (1), сузір'я Волосся Вероніки (1), сузір'я Саламандра (1) – це вигадана назва, сузір'я Пегас (1), сузір'я Волопас (1); зодіоніми сузір'я Риби (3), сузір'я Тілець (2), сузір'я Близнюки (1), сузір'я Лев (1), сузір'я Діва (1), сузір'я Овен (1) і сузір'я Терези (1). До найчастіше уживаних констелонімів у поетичному мовленні Л. Костенко належать назви *сузір'їв Велика Ведмедиця* (народний варіант назви – *Чумацький Віз*), *Оріон*, *Плеяди* (у тому числі народна назва – *Стожари*). Уживання оніма *Чумацький Віз* у прямому значенні не властиве письменниці, тому що на перше місце висувається майже в усіх прикладах додаткова потенційна сема 'символ української нації', а основні семи, такі як 'характеристика за спектральними ознаками' і 'реалія зоряного неба' стають майже периферійними. Констелоніми *Оріон* і *Плеяди* є відносно частотно вживаними, в текстах поезій Л. Костенко вони використовуються й у прямому значенні (яке актуалізує сему 'характеристика за спектральними ознаками'), і в переносному, набуваючи предметних ототожнень (*Оріон*) або наділяючись антропоморфними рисами (*Плеяди*). Маловідомі констелоніми, до яких належать *Саламандра* (вигадане), *Ліра*, *Дракон*, *Ворон* найчастіше вживаються з родовим терміном (наприклад, *сузір'я Ліра*). У поетичному мовленні в космонімах домінує конотація (лексемі наповнюються інтенційно маркованими потрібними митцеві сенсом і експресією, стають аксіологічно забарвленими) і вони насправді є поетонімами, а саме космопоетонімами (домінує лірична функція, вони набувають образності, мінливості значення, нюансування смислу).

Література

1. Костенко Л. В. Неповторність. Вірші. Поеми Київ : Молодь, 1980. 222 с. 2. Костенко Л. В. Поезії. Торонто : Смолоскип, 1983. 423 с. 3. Словник символів культури України / за заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Погапенка, М. К. Дмитренка. Київ : Міленіум, 2002. 260 с.

Анастасія Глинченко

Науковий керівник – **Тетяна Бандура**

Особливості психологізму в романі В. Шкляра «Маруся»

На початку ХХ століття у роботах багатьох психологів досліджувалося підґрунтя глибинної психології особистості, обмірковувалося свідоме й несвідоме. Ці незнані істини, без сумніву, не могли не відбитися в літературі. У кожному художньому творі в будь-якому разі автор змальовує словами почуття, емоції, враження персонажів. Майстерно занурюватися вглиб, досліджуючи глибокосяжний внутрішній світ, мову героя, внутрішній монолог, сновидіння, особливості поведінки, міміки, зовнішності, спілкуватися з читачем мовою його серця та розуму – високе мистецтво, поза всяким сумнівом. У часи загрози суверенному існуванню України художні твори, наснажені енергією націоналізму, стають інформаційним інструментом єднання народу, невичерпним джерелом сили, запалу до битви за свободу та незалежність, імпульсом надання нації верховенства в системі суспільних відносин та, безсумнівно, потужним поштовхом боронити країну, захищати її незалежність.

На полі боротьби за свободу України в романі В. Шкляра «Маруся» на тлі кровопролиття зароджуються почуття чистосердної симпатії, щирі поривання душі, що благословляють справжнє кохання. «Український народ може об'єднати традиція споконвічної боротьби за волю України», – переконаний письменник. Автор має досвід блискуче комбінувати психологізм і гостросюжетність, виправдовуючи цим статус бестселерів своїх творів.

Дослідження психологізму в художній літературі залишаються вагомими та значущими у всі часи. Завдяки цій якості мистецтва слова можна напружено драматично зобразити та розкрити внутрішню неузгодженість, протиріччя людського ества, а відтак і зіткнення інтересів епохи та суспільства.

Нерідко терміном «психологізм» позначають величезне коло питань на стику психології та літератури. У літературознавчих дослідженнях відомих вчених детально розглянуто особливості психологізму в літературі (Г. Блум, О. Галич, Л. Гінзбург, М. Гуменний, Ю. Еткінд, Н. Зборовська, М. Кодак, Л. Колобаєва, Ю. Кузнецов, С. Михида, Г. Насімчук, О. Січкара, В. Фращенко та ін.).

У своїй праці «Художній світ роману «Маруся» Василя Шкляра» Г. Насмінчук розглядає художнє сприймання В. Шкляра та інструменти формування художнього світу «Марусі». Науковець О. Галич окреслює дві сюжетні лінії роману – документальну й художню, зв'язуючи їх із реальними історичними фактами та художнім вимислом. У своєму дослідженні «Роман